EEN NIEUWE INTERNATIONALE ECOLOGISCHE ORDE Toespraak Jan Pronk
tot Partijcongres PvdA, Amsterdam, 1 februari 1991

Negentien een en negentig: het eerste jaar van het laatste decennium van deze eeuw: een goed moment voor een tussenbalans, een tussenbalans van het wereldwijde milieu. Hoe staat de wereld er voor? Ik noem een paar cijfers.

De wereldbevolking is de laatste veertig jaar meer dan verdubbeld tot ruim 5 miljard mensen. Daar komen er in de komende 35 jaar nog 3 miljard bij - allen in Afrika, Azië en Latijns Amerika - en een kleine 200 miljoen in rijke landen. Daar woont dan niet meer een derde van de wereldbevolking, zoals veertig jaar geleden, doch slechts de helft daarvan: een zesde. Bijna 85% van alle mensen woont dan in de Derde Wereld. Ook dat is een wereld van verschil.

Of het hen goed zal gaan hangt niet meer alleen af van de economie. Er zijn grenzen aan de groei. De internationale milieugebruiksruimte is beperkt en we moeten met ons allen ons uiterste best doen om die niet nog verder in te perken.

De jaren tachtig waren de warmste decade van de afgelopen eeuw. Als de huidige trend in de uitstoot van C02 en andere broeikasgassen zich voortzet dan kan de temperatuur wel eens zo snel stijgen dat de natuur zich onvoldoende kan aanpassen. Dat leidt dan niet alleen tot een verhoging van de oceaanspiegel maar ook tot verstoring van internationale ecosystemen en een versnelde teloorgang van natuurlijke planten- en dierensoorten. Wereldwijd, in effect zowel als in oorzaak: niet alleen de Verenigde Staten, Europa en Japan, maar ook de Sowjet Unie, China, India, Brazilië, Mexico en Indonesië vertonen hoge emissies van broeikasgassen. De verantwoordelijkheid is wereldwijd gespreid. Daarom is een wereldwijde aanpak nodig om deze emissies omlaag te brengen. Daar mag geen land zich aan onttrekken.

Een tweede hoofdzaak: grond en water. Zonder vruchtbare grond, zonder levende

zeeën en oceanen: geen voedsel, geen recycling van nutriënten, geen drinkwater, geen kringloop. Echter, tien procent van de potentiële vruchtbare grond van deze aarde is door menselijk ingrijpen overgegaan in woestijn of woeste grond, en nog eens 25% loopt gevaar. Jaarlijks gaat 8.5 miljoen hectare verloren door erosie en verzilting. Datzelfde menselijk ingrijpen leidt tot aanzienlijk waterverlies: door overmatige onttrekking van water aan rivierbekkens, door intering op grondwater, door vervuiling. En de meest recente cijfers over de ontbossing zijn dramatisch: twintig miljoen hectare tropisch bos zou jaarlijks verloren gaan. De biologische en genetische diversiteit, essentieel voor de ecologische kringloop en voor de toekomstige voedselvoorziening, neemt schrikbarend af. Sedert 1950 zijn zeker 10.000 zaad-, planten- en dierensoorten voorgoed van de aardbodem verdwenen.

De lijst van wereldwijde milieuproblemen is lang: de dreigende uitputting van schaarse grondstoffen, de overmaat aan onverwerkt afval, de vergiftiging van de bodem, de aantasting van de ozonlaag, de luchtverontreiniging die onze gezondheid bedreigt. Maar laat ik u niet met gegevens vermoeien. De conclusie is duidelijk: het milieuvraagstuk is wereldwijd en het is gigantisch. De beleidsconclusie voor de jaren negentig ligt dus voor de hand: wereldwijde samenwerking is nodig, geen louter nationale aanpak en binnen die samenwerking: top-prioriteit.

Dat is helaas nog lang niet het geval. De tussenbalans van het wereld-milieu vertoont twee grote tekorten: een milieuschuld aan de toekomstige generaties en een tekort aan beleid, waardoor die schuld steeds groter wordt. Ondanks alle mooie woorden en beloften, ondanks het Brundtland-rapport, ondanks alle beschouwingen over "interdependentie", "wederzijdse kwetsbaarheid", "ons gezamenlijk belang" en "onze gemeenschappelijke toekomst", nog steeds een fundamenteel tekort.

Wie verwondert zich daarover? Het gaat per slot van rekening om schaarste, om absolute, fysieke schaarste, en dus gaat het per definitie om macht en om verdeling. De internationale milieugebruiksruimte is niet alleen beperkt, zij is ook ongelijk verdeeld. De technologisch, industrieel en militair geavanceerde en oppermachtige

landen hebben zich een groot deel van de wereldwijde milieugebruiksruimte toegeëigend, zichzelf als het ware Lebensraum verschaffend. Oost en West tezamen, nu nog ongeveer een kwart van de wereldbevolking, consumeren 70 procent van de energie, driekwart van de metalen, 85 procent van het hout, 60 procent van het voedsel. Voor de anderen is per hoofd van de bevolking steeds minder plaats.

Zo ontstaat een vicieuze cirkel. Want tot die anderen behoren de armen in de wereld, voor wie leven betekent: overleven, tot de dag van morgen, steeds weer morgen.
Ruim een miljard mensen beneden de armoedegrens, meer dan de helft daarvan ondervoed, met in Afrika een gemiddelde levensverwachting van 50 jaar tegen 75 jaar in Europa, en een kindersterfte van 200 op de 1000 kinderen beneden 5 jaar, twintig maal zo hoog als in Europa. Dat heeft alles te maken met schaarste, met verdeling, met de verdeling van de schaarste. Mensen die leven beneden het bestaansminimum, met een economische tijdshorizon van ten hoogste één seizoen, hebben geen andere keus dan zichzelf en hun grond uit te putten, hun voorraad zaadgoed, nodig voor een volgende oogst, zelf op te eten, overmatig hout te kappen en op te stoken. Daardoor teren zij in op de hulpbronnen voor het volgende seizoen, tasten zij de kringloop aan, maar wie zou het hen euvel duiden?

Als de milieugebruiksruimte in de wereld beperkt is, echt schaars, en de Derde Wereld heeft te weinig, dan hebben wij te veel. Je kunt het ook anders benaderen: om iedereen in de Derde Wereld dezelfde materiele levensstandaard te verschaffen als de rijke minderheid waartoe wij behoren, moet er tien maal zoveel fossiele energie worden gewonnen als thans en ongeveer 200 maal zoveel mineralen. Dat kan niet, en daarom moeten wij terug.

Dat is de kern van een internationaal milieu-beleid: niet alleen samenwerken, niet alleen top-prioriteiten maar: hèr-verdelen. De conclusie is logisch onafwendbaar: schaarste, macht en ongelijkheid kunnen slechts worden tegengegaan door middel van hèr-verdeling, een andere verdeling niet alleen van de welvaart, maar ook van de bronnen van de welvaart, en dus ook van de beschikkingsmacht daarover. Dat is een

socialistische boodschap die aan het eind van de Twintigste Eeuw nog net zoveel waarheid bezit als in de negentiger jaren van de vorige eeuw.

Dat betekent dus niet alleen: meer internationale inkomensoverdrachten, meer ontwikkelingshulp, maar ook: herdefinitie van economische groei, een ander welvaartsbegrip, materiële soberheid in het Westen. En het betekent een andere wereldwijde ordening van economische machtsverhoudingen, heel wat fundamenteler dan de New Order van President Bush.

Dat brengt mij tot de internationale milieu agenda voor de jaren negentig. Tien punten, staccato:

Ten eerste:
Gezamenlijke internationale herijking van de doeleinden en middelen van het milieubeleid.
Het doel kan niet zijn: een zo hoog mogelijke materiële economische groei, maar: duurzame ontwikkeling, ook voor de komende generaties, in alle landen. Dat heeft consequenties voor de middelen en voor de manier waarop dit beleid moet worden gevoerd. Het internationale milieubeleid mag niet geïsoleerd worden van het internationale economische beleid, het moet worden geïntegreerd. Het mag niet beperkt worden tot het achteraf opruimen van de rommel; het moet anticiperend zijn, milieuschade voorkomen in plaats van genezen, of, slechter nog, louter compenseren. Het betekent een keuze voor kleinschaliger productieprocessen, om de ecologische grenzen van de economie niet te zeer te beproeven.
Het betekent de bereidheid om internationaal het marktmechanisme te corrigeren, publieke criteria toe te passen, ook op de toepassing van technologie.
Het betekent ook de bereidheid om, waar milieuschade onomkeerbaar dreigt te worden of de fysieke schaarste te nijpend is, dat marktmechanisme terzijde te stellen en te vervangen door verbodsbepalingen of door quota. Zo'n herijking is nationaal nodig, binnen Nederland bijvoorbeeld, maar ook in de internationale economie.

Ten tweede:

Een groen ontwikkelingsbeleid, zoals beschreven in de nota 'Een Wereld van Verschil'. Dat betekent dat alle ontwikkelingsprojecten en programma's worden getoetst aan strenge milieucriteria, de bilaterale zowel als de multilaterale hulp. Dat betekent prioriteit voor armoedebestrijding, op het platteland zowel als in de stad, om de vicieuze cirkel tussen armoede, hoge bevolkingsgroei en ecologische achteruitgang te doorbreken. Het betekent autonomie voor vrouwen, nadruk op primaire en preventieve gezondheidszorg. En het betekent dat de ontwikkelingshulp in de jaren negentig omhoog moet in plaats van omlaag. Omdat de milieu-tussenbalans een tekort vertoont, en omdat veel internationaal milieubeleid - terecht - uit ontwikkelingsgelden wordt gefinancierd, zijn verdere vervuiling van ontwikkelingshulp, iaat staan bezuinigingen op die hulp - voorzover gefinancierd uit begrotingsmiddelen - strijdig met een groen beleid.

Ten derde:

Een internationaal conserveringsbeleid, gericht op behoud en bescherming van het tropisch regenwoud, op herbebossing, op het in stand houden van stroomgebieden, op het behoud van de natuurlijke bodemvruchtbaarheid. Dat betekent: strijd tegen erosie, tegen verwoestijning, tegen vervuiling door afval, tegen vergiftiging door-gevaarlijke stoffen. Daar zijn internationale afspraken voor nodig, internationale regelgeving en internationale hulpprogramma's. Het kan zelfs betekenen dat de internationale gemeenschap zich gezamenlijk mede-verantwoordelijk stelt voor gebieden waarvan de ecologische betekenis ver uitstijgt boven de landen waar zij geografisch zijn gesitueerd: het Amazone-gebied, de Himalaya, Antarctica, bepaalde zeeën, gebieden die behoren tot het "gemeenschappelijk erfgoed van de mensheid".

Ten vierde:

Een internationaal klimaat-beleid gebaseerd op concrete, afdwingbare doelstellingen met betrekking tot de uitstoot van C02 en andere broeikasgassen, tot een zodanig niveau dat duurzame ontwikkeling wordt gegarandeerd.

Ten vijfde:

Een internationaal energiebeleid gericht op besparing, op toenemend gebruik van nieuwe en vernieuwbare energiebronnen. Energie moet op de West-Oost-Zuid agenda, en we zullen bereid moeten zijn de internationale en nationale prijs van fossiele energie in de jaren negentig flink te verhogen in vergelijking tot het prijsniveau van de jaren tachtig.

Ten zesde:

Een landbouwbeleid dat gericht is op voedselzekerheid voor iedereen, dat voorrang geeft aan een verhoging van de voedselproductie in de ontwikkelingslanden zelf, waarbij zoveel mogelijk de nadruk moet worden gelegd op landbouwvormen en.

-technieken die duurzaam zijn en weinig energie, kapitaal en andere inputs vragen. En in de overschotgebieden, zoals in Europa, zal de agrarische productie moeten worden beperkt, niet alleen door middel van internationale liberalisatie van de handel in landbouwproducten, niet alleen door lagere producentenprijzen in samenhang met een inkomensbeleid, maar ook door grond uit productie te nemen en deze een milieu-vriendelijke bestemming te geven.

Ten zevende;

Een internationaal handels- en investeringsbeleid dat niet louter gericht is op liberalisatie en op economische groei, maar ook zelf wordt getoetst aan milieucriteria. Na deze Uruguay Ronde moet milieu een hoofdstuk worden binnen het GATT. De export van milieu-gevaarlijke stoffen moet aan banden, die van fysiek schaarse grondstoffen moet worden onderworpen aan een lange termijn beleid gericht op conservering en regeneratie. Afdwingbare milieu-criteria bij commercieel particuliere investeringen dienen overal ter wereld uniform te zijn.

Ten achtste:

Oost-West samenwerking met een ruime plaats voor het milieu. Nog steeds geldt Gorbatsjovs stelling dat het "Gemeenschappelijke huis Europa" vooral gemeenschappelijk is in ecologische ztn. In Centraal en Oost Europa is de milieusituatie

dramatisch. Steun aan deze landen, zoals door Hans Alders thans is gestart, om te komen tot een beter milieumanagement en een geïntegreerd milieubeheer dient ook vanuit de Europese Gemeenschap met kracht ter hand genomen te worden.

Punt negen:

Dit alles moet leiden tot nieuwe internationale en nationale financiële prioriteiten. Het gaat niet alleen om extra geld, maar juist ook om nieuw voor oud, om herschikking van nationale begrotingen. Ik heb eens uitgerekend dat de uitvoering van de voorstellen van de Brundtland Commissie, om de wereldproductie te verduurzamen, zou neerkomen op een andere aanwending van 12 a 18 procent van het wereldinkomen. Om die orde van grootte gaat het. Als financieringsbronnen moeten we in de jaren negentig dan niet alleen denken aan ontwikkelingshulp, maar ook aan

- een vermindering van militaire uitgaven, in West, Oost en Zuid, ook in Azië, Afrika, Latijns Amerika en het Midden Oosten. Het vredesdividend mag niet in rook opgaan. De beste besteding ervan is een investering in ecologische veiligheid.
- een omzetting van schulden van de Derde Wereld in milieu-investeringen. Die schulden drukken als een zware hypotheek op hun economische draagkracht. Omzetting in milieuinvesteringen versterkt hun ecologische draagkracht en daarmee hun economisch perspectief;
- internationale heffingen op schaarse goederen en op producten die het milieu dreigen aan te tasten (energieheffing, koolstofheffing, mineralenheffingen), waardoor niet alleen middelen worden geschapen ter financiering van milieubeleid, maar ook milieu-onvriendelijke activiteiten worden afgeremd.

Punt tien;

Er zal in de jaren negentig gewerkt moeten worden aan de tot stand koming van krachtige internationale instellingen met bevoegdheden op het terrein van het milieu. Ik pleit voor een echte Veiligheidsraad, met een ruimer veiligheidsbegrip, collectieve

veiligheid, inclusief de ecologische veiligheid. Een echte Veiligheidsraad, waarvan de samenstelling, ook van het permanente deel, representatief is voor Azië, Afrika en Latijns Amerika. Ook dat vereist stappen terug voor het Noorden, maar dat Noorden vertegenwoordigt een steeds kleiner deel van de wereldbevolking. Zo'n Ecologische